

„FÜGGETLENSÉGI NYILATKOZAT” PÁLYÁZAT

Papp Renáta

A FÜGGETLENSÉGI NYILATKOZAT ALKOTMÁNYTÖRTÉNETI VONATKOZÁSAI

A Függetlenségi Nyilatkozat kiadásának politikai előzményei,
a kiadáshoz vezető alkotmánytörténeti okok

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés	3
2. A Függetlenségi Nyilatkozat politikai jelentősége	4
3. Az 1848-as áprilisi törvények hatása	7
4. A Habsburg-ház és a magyar függetlenségi mozgalom konfliktusa	10
4.1. <i>A konfliktus előzményei</i>	10
4.2. <i>A szabadságharc és a trónfosztás</i>	11
4.3. <i>Nemzetközi reakciók és a konfliktus következményei</i>	12
5. A Függetlenségi Nyilatkozat alkotmánytörténeti szerepe	14
5.1. <i>A magyar állami szuverenitás deklarációja</i>	16
5.2. <i>A Habsburg–Lotaringiai-ház trónfosztása</i>	17
5.3. <i>Az államforma kérdése</i>	18
6. Záró gondolatok	18
Felhasznált források	20

1. BEVEZETÉS

A magyar történelem egyik legjelentősebb eseménye az 1849. április 19-én kiadott Függetlenségi Nyilatkozat, amely Magyarországot elszakította a Habsburg Birodalomtól, és kimondta a magyar állam függetlenségét. A Nyilatkozat nemcsak egy jogi dokumentum, hanem a magyar alkotmányosság és nemzeti identitás alapköve is, amely a szabadság és szuverenitás melletti elkötelezettséget hirdette. A Függetlenségi Nyilatkozat kinyilvánította a magyar állam szuverenitását és az ország elszakadását a Habsburg Birodalomtól, ezáltal új fejezetet nyitva Magyarország közjogi státuszában.¹ Az esemény jelentősége túlmutatott korának politikai realitásain, és hosszú távon meghatározóvá vált a magyar nemzeti identitás és alkotmányos gondolkodás szempontjából.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc központi célkitűzése az ország politikai és gazdasági önállóságának megteremtése volt. Az áprilisi törvények, amelyeket 1848 tavaszán fogadott el az országgyűlés, lényeges lépést jelentettek ebbe az irányba: felszámolták a feudális rendszert, garantálták az egyéni szabadságjogokat, és megalapozták a modern alkotmányos kormányzás kereteit.² Ezek a reformok azonban nem biztosították Magyarország teljes függetlenségét, hiszen az ország továbbra is a Habsburg Birodalom része maradt. Az Osztrák Császárság és a magyar kormány közötti ellentétek hamarosan kibékíthetetlen konfliktushoz vezettek, amely 1849 tavaszán a Függetlenségi Nyilatkozat kiadásában csúcsosodott ki.

A Függetlenségi Nyilatkozatot megelőző politikai és társadalmi folyamatok szorosan összefonódtak a magyar nemzet önazonosságának kérdésével. A Habsburgok központosító politikája egyre inkább szembefordította a magyar nemzetet az osztrák udvarral, míg a 19. század közepének forradalmi hulláma Európa-szerte felerősítette a szabadság és függetlenség iránti törekvéseket. Ebben a történelmi kontextusban a Függetlenségi Nyilatkozat nem pusztán egy jogi dokumentum volt, hanem a magyar nemzeti eszme és a politikai realizmus közötti párbeszéd eredménye. A Nyilatkozat kinyilvánította a magyar állam függetlenségét és a Habsburg-ház

1 HERMANN Róbert: „Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc a magyar történetírásban” *Aetas*, 1999/1–2. 62–64.

2 DR. GÁL Zoltán, az Országgyűlés elnöke / Az Országgyűlés elnökének ünnepi beszéde / Országgyűlési napló – 1998. évi tavaszi ülészak. 1998. március 15. (345. szám). 1369.

trónfosztását, miközben egy olyan politikai programot fogalmazott meg, amely a modern európai államok sorába emelhetette Magyarországot.

A Nyilatkozat kibocsátásának jelentősége azonban nem érthető meg teljes egészében anélkül, hogy alaposan megvizsgálánánk azokat az alkotmánytörténeti előzményeket és politikai konfliktusokat, amelyek a dokumentum megszületéséhez vezettek. Az alkotmányos fejlődés vonatkozásában a Nyilatkozat olyan mérföldkő volt, amely nemcsak a magyar államiság újraértelmezését jelentette, hanem alapvetően befolyásolta az ország közjogi státuszát és politikai identitását. Az 1848–49-es szabadságharc veresége ellenére a Függetlenségi Nyilatkozat eszmei öröksége tovább élt a magyar politikai gondolkodásban, és alapvető szerepet játszott a későbbi nemzeti mozgalmakban.³

Ezért a tanulmány célja, hogy feltárja a Függetlenségi Nyilatkozat kiadásához vezető politikai és alkotmánytörténeti folyamatokat. Részletesen bemutatja a forradalom és szabadságharc időszakának politikai viszonyait, az áprilisi törvények jelentőségét, valamint a Habsburg-ház és Magyarország közötti konfliktus alakulását. A tanulmány különös figyelmet fordít arra, hogy rávilágítson a Nyilatkozat alkotmányos és jogtörténeti jelentőségére, illetve arra, hogy miként változtatta meg Magyarország közjogi státuszát és nemzetközi helyzetét. Mindezen szempontok együttes vizsgálata hozzájárulhat ahhoz, hogy jobban megértsük a Függetlenségi Nyilatkozat történelmi jelentőségét és helyét a magyar alkotmányos fejlődés folyamatában.

2. A FÜGGETLENSÉGI NYILATKOZAT POLITIKAI JELENTŐSÉGE

Az 1848-as forradalmak Európa-szerte politikai változásokat hoztak, és Magyarországon is fellángolt a függetlenségi mozgalom. A március 15-i forradalom nyomán kialakult helyzetben az áprilisi törvények biztosították a magyar nemzet számára az autonómiát, ami azonban korlátozott maradt. Az osztrák abszolutizmus és a Habsburg-ház továbbra is igyekezett fenntartani központi befolyását Magyarország felett. Az önálló kormányzat megteremtése iránti igény és az erősödő nemzeti érzés vezetett oda, hogy a függetlenség kinyilvánítását végső megoldásként kezdték fontolóra venni. A Függetlenségi Nyilatkozat kiadása az 1848–49-es magyar szabadságharc csúcspontjának tekinthető, amelyet több politikai, társadalmi és forradalmi esemény előzött meg. Az események láncolata a következőképpen vezetett el a Nyilatkozat kibocsátásához:

Az európai forradalmak hatása: Az 1848-as év Európa-szerte forradalmi hullámokat indított el. A párizsi februári forradalom példája gyorsan áterjedt más

3 KÓNYI Manó: *Deák beszédei 1866–1867 – Deák Ferencz beszédei*. 4. kötet. *Deák az alkotmány visszaállításáról* (Budapest: Franklin-Társulat 1903) 323–331.

országokra, így Bécsre és Magyarországra is. A magyar reformkori mozgalmak és az országgyűlési liberális törekvések találkoztak az európai eseményekkel, amely megágyazott a radikális változások követelésének. Az 1848-as forradalmi hullám Európa-szerte a polgári szabadságjogok és a nemzeti önrendelkezés iránti igényt tükrözte. A párizsi februári forradalom példája gyorsan áterjedt más országokra, köztük Magyarországra is, ahol a reformkori liberális törekvések már előkészítették a változások talaját. A magyar társadalom a bécsi és párizsi események hatására radikalizálódott, és a március 15-i forradalom során megfogalmazott 12 pont révén követelte a nemzeti függetlenséget, a polgári jogegyenlőséget, valamint a feudális kiváltságok eltörlését. Az európai események így nemcsak inspirálták, hanem megerősítették a magyar szabadságmozgalmat, amely az átalakulás felé vezetett.⁴

A pozsonyi országgyűlés és Kossuth reformjavaslatai: Az 1847–48-as pozsonyi országgyűlés a magyar reformkor egyik kiemelkedő eseménye volt, amelyen Kossuth Lajos vezetésével az alsótábla határozott reformkövetelésekkel lépett fel a feudális viszonyok megszüntetése és a polgári átalakulás érdekében. Kossuth már ekkor is a magyar politikai élet egyik vezető alakja volt, aki szónoki tehetségével és politikai elképzeléseivel irányította a haladó reformerek munkáját. Az országgyűlés központi kérdései közé tartozott a jobbágyfelszabadítás, az ősiség törvényének eltörlése, a köztelherviselés bevezetése, valamint az alkotmányos monarchia keretein belül működő parlamentáris kormányzat megteremtése. A felirati javaslat, amelyet Kossuth terjesztett elő, a polgári átalakulás kulcsfontosságú lépéseit tartalmazta. Az alsótábla e javaslat révén egyértelművé tette, hogy a rendi kiváltságok fenntartása helyett a társadalom szélesebb rétegeinek jogait kívánja biztosítani. A bécsi forradalom kitörése 1848 márciusában azonban jelentős változást hozott az események menetében. A Habsburg Birodalom központjában lezajló forradalmi események új lendületet adtak a magyar követeléseknek, hiszen a bécsi udvar kénytelen volt engedményeket tenni. Ennek hatására a pozsonyi országgyűlés gyorsan cselekvésre szánta el magát: a felirati javaslatot kibővítették a nemzeti önállóságot és a polgári szabadságjogokat hangsúlyozó elemekkel, majd Kossuth vezetésével az országgyűlés küldöttsége Bécsbe utazott, hogy azt a királlyal is elfogadtassa. Ez az esemény nemcsak a magyar reformok megerősítéséhez járult hozzá, hanem ahhoz is, hogy Magyarország elinduljon a polgári átalakulás és a függetlenség irányába.⁵

A március 15-i pesti forradalom: A március 15-i pesti forradalom a magyar szabadság és függetlenség iránti vágy egyik legemblematisabb eseménye volt. A pesti ifjúság, élükön Petőfi Sándorral, Jókai Mórral és Vasvári Pállal, jelentős szerepet játszott a forradalom kibontakoztatásában. Az események középpontjában a 12 pont megfogalmazása állt, amely a polgári átalakulás alapvető követeléseit tartalmazta.

4 GRACZA György: *Az 1848-49-iki magyar szabadságharcz története*. I. kötet (Budapest: Lampel Róbert, Wodianer F. és Fiai 1894) 3–80.

5 GRACZA, 4. lj. 81–124.

Ezzel párhuzamosan Táncsics Mihály kiszabadítása is jelképes tette volt a szabadság eszméjének. A forradalmi megmozdulások hatására rövidesen megalakult az első felelős magyar kormány Batthyány Lajos vezetésével, amely egy új, alkotmányos rend alapjait teremtette meg Magyarországon.⁶

A bécsi udvar reakciói és az áprilisi törvények: A bécsi udvar kezdetben elfogadta az áprilisi törvényeket, amelyek meghatározó reformokat hoztak. Bár ezek a változások komoly előrelépést jelentettek a polgári átalakulásban, nem oldották meg a nemzetiségi és társadalmi problémákat. Az udvar hamarosan igyekezett korlátozni a magyar önállóságot és akadályozni a reformok végrehajtását, miközben titokban a magyar mozgalom leverését készítette elő, ami a szabadságharchoz vezetett.⁷

A katonai konfliktusok eszkalációja: A katonai konfliktusok 1848 őszére elkerülhetetlenné váltak, ahogy a magyar kormány és az osztrák udvar közötti feszültségek fokozódtak. Az osztrák udvar a magyar reformokat és a növekvő önállósági törekvéseket veszélyesnek ítélte, ezért határozott lépésekkel igyekezett visszaszorítani azokat. Ennek részeként kiadták az oktrojált alkotmányt, amely figyelmen kívül hagyta a magyar áprilisi törvényeket, és egy központosított birodalmi rendszer bevezetését célozta. Ezzel párhuzamosan Jelačić horvát bán seregeivel megindult Magyarország ellen, hogy katonailag is aláátmassza az udvar törekvéseit. Ez a támadás nyílt háborúvá változtatta az addig diplomáciai és politikai konfliktust, ami a szabadságharc kezdetét jelentette.⁸

Az önállósági mozgalom erősödése: Az önállósági mozgalom erősödése 1849 elejére látványos sikerekhez vezetett. A magyar honvédsereg a nehéz kezdeti helyzet ellenére több fronton is eredményes hadjáratokat folytatott, megerősítve a szabadságharc eszméjét. A tavaszi hadjárat kiemelkedő pillanataként a magyar csapatok visszafoglalták Buda várát, ami nemcsak katonai, hanem szimbolikus jelentőséggel is bírt. Ezek a diadalmak növelték a nemzeti önbizalmat, és politikai téren is lehetőséget teremtettek arra, hogy a magyar vezetés radikális lépéseket tegyen az önállóság kinyilvánítása felé. A győzelmek alapot adtak az 1849 áprilisában kiadott Függetlenségi Nyilatkozatnak, amely Magyarország függetlenségét és a Habsburg-ház trónfosztását deklarálta.⁹

A Függetlenségi Nyilatkozat (1849. április 14.): A Függetlenségi Nyilatkozatot 1849. április 14-én hirdették ki ünnepélyes keretek között a debreceni Nagytemplomban, a szabadságharc legfontosabb politikai aktusaként. Az Országos Honvédelmi Bizottmány és Kossuth Lajos vezetésével a magyar országgyűlés kimondta a Habsburg-ház trónfosztását, ami az évszázadok óta fennálló kapcsolat megszakítását jelentette az osztrák uralkodóházzal. Ezzel a lépéssel Magyarország független

6 GRACZA, 4. lj. 125–162.

7 GRACZA, 4. lj. 163–184.

8 GRACZA, 4. lj. 185–230.

9 GRACZA, 4. lj. 230–241.

államként határozta meg magát, hangsúlyozva a nemzeti önrendelkezéshez való jogát. Kossuth Lajos a magyar kormányzó-elnöki cím birtokosaként a szabadságharc politikai és katonai vezetője lett, megtestesítve a nemzeti egység eszményét. Bár ez az esemény a szabadságharc csúcspontját jelentette, a nemzetközi diplomácia és a belső megosztottság nehézségei miatt a helyzet gyorsan romlott. Az orosz cári intervenció és az osztrák haderő összehangolt támadása végül elfojtotta a magyar függetlenségi törekvéseket, alig néhány hónappal a Nyilatkozat kihirdetése után.¹⁰

Összességében a Függetlenségi Nyilatkozat az 1848–49-es szabadságharc történelmi csúcspontja volt, amelyet a reformkori előzmények, a forradalmi események és a honvédsereg katonai sikerei tettek lehetővé. Azonban a belső megosztottság és a nagyhatalmi beavatkozás megakadályozta az önálló magyar államiság tartós megvalósulását. A Nyilatkozat egyértelműen kinyilvánította Magyarország szándékát az önálló államiságra, szimbolizálva a nemzeti függetlenség eszményét. Ugyanakkor az eseményt követő időszak megmutatta, hogy a belső politikai megosztottság és a külső nagyhatalmi érdekek, különösen az orosz katonai beavatkozás, jelentős akadályt képeztek. Ez végül ellehetetlenítette az önálló magyar államiság tartós megvalósulását, és a szabadságharc bukásához vezetett.

3. AZ 1848-AS ÁPRILISI TÖRVÉNYEK HATÁSA

Az 1848 áprilisi törvények az ország politikai berendezkedésében lényeges változásokat hoztak, ám nem biztosították teljes mértékben Magyarország szuverenitását. Ezek a törvények megszüntették a feudális rendszert, a nemesi kiváltságokat, bevezették a modern polgári jogokat, és a király személye alatti alkotmányos monarchiát hoztak létre. Bár ezek az intézkedések előrelépést jelentettek, a birodalmi befolyás továbbra is érezhető maradt, ami feszültséget keltett az osztrák udvarral szemben, és előkészítette a Függetlenségi Nyilatkozat útját.

Jelentőségük túllépett a 19. századon, és hosszú távon hozzájárult a nemzeti szuverenitás és a polgári fejlődés eszméjének megerősítéséhez. Az áprilisi törvények a magyar alkotmányos és társadalmi fejlődés alapköveivé váltak, a reformkor eszméinek csúcspontjaként. Az áprilisi törvények az államszervezet modernizálásának alapját rakták le, miközben a feudális kiváltságok eltörlésével és a földesúri kárpótlás szabályozásával egyensúlyt teremtettek a polgári átalakulás és a nemzeti önrendelkezés között. A Habsburg-uralkodó által jóváhagyott, legitim módon elfogadott törvénycsomag összhangba hozta a polgári átalakulást a nemzeti önrendelkezéssel.¹¹

¹⁰ GRACZA, 4. lj. 241–250.

¹¹ DR. IFJ. LOMNÍCI Zoltán: *Az 1848-as áprilisi törvények letették a modern alkotmányosság sarokköveit*. https://alaptorvenyblog.hu/az_1848_as_aprilisi_torvenyek LETETTEK_A_MODERN_ALKOTMANYOSSAG_SAROKKOVEIT.html

Az 1848-as magyarországi események jelentősége abban rejlik, hogy a társadalmi és politikai átalakulásokat nem radikális forradalmi eszközökkel, hanem jogi és alkotmányos úton hajtották végre, megőrizve ezzel a törvényesség látszatát és a reformok legitimitását. A pozsonyi országgyűlés által elfogadott, majd V. Ferdinánd uralkodó által 1848. április 11-én szentesített áprilisi törvények olyan alapvető reformokat vezettek be, amelyek a feudális rendi monarchiát alkotmányos monarchiává alakították át. Ezek a törvények jelentették a polgári Magyarország megszületésének alapját, mivel széles körű változásokat indítottak el mind az államszervezet, mind a társadalom területén.¹²

Az áprilisi törvények legfontosabb elemei közé tartozott a jobbágyszabadítás, amely megszüntette a földesúri függőséget, lehetővé téve a jobbágyok számára, hogy szabad, tulajdonnal rendelkező polgárokká váljanak. Emellett a közteherviselés bevezetése az adózás igazságosabbá tételét célozta, mivel megszüntette a nemesség és az egyházi intézmények korábbi adómentességét, ezzel a társadalmi egyenlőség irányába tett jelentős lépést. A népképviselési választójog biztosítása a politikai részvétel demokratizálását segítette elő, bár az új választójogi rendszer kezdetben továbbra is számos korlátozással járt, elsősorban az anyagi helyzet alapján. A felelős kormány megalakulása szintén az alkotmányos állam megteremtésének egyik kulcs lépése volt, amely révén Magyarországon a miniszterek nem az uralkodónak, hanem az országgyűlésnek tartoztak felelősséggel, és Batthyány Lajos vezetésével megkezdte működését az első független magyar kormány.¹³

Az 1848-as áprilisi törvények alapvető fontosságúak voltak a polgári átalakulás szempontjából, de két jelentős hiányosságot hagytak maguk után, amelyek később súlyos problémákhoz vezettek. Egyrészt a törvények nem tartalmaztak konkrét rendelkezéseket a nemzetiségi jogokról, mivel a magyar vezetők abban bíztak, hogy a nemzetiségek megelégednek a jobbágyszabadítás és a választójog nyújtotta előnyökkel. Másrészt nem tisztázták kellő részletességgel Magyarország és Ausztria kapcsolatát, különösen a hadügyek, külügyek és pénzügyek kezelésének hatásköri megosztását. Ez a helyzet számos bizonytalanságot eredményezett, például azt, hogy a királynak közvetlenül volt-e joga parancsot adni a Magyarországon állomásozó császári és királyi csapatoknak, vagy ezt csak a magyar hadügyminiszteren keresztül tehette volna.¹⁴ Bár ezek a hiányosságok idővel valószínűleg megoldódtak volna, a magyar forradalom rendelkezésére álló idő rövidsége miatt erre nem nyílt lehetőség. Ennek ellenére jelentős előrelépések történtek: az országgyűlési választások megtartása után 1848 júliusában összeült Magyarország első népképviselési

12 DEÁK István: *A törvényes forradalom. Kossuth Lajos és a magyarok 1848–49-ben* (Budapest: Gondolat 1983)

13 KÉPESSY Imre: *1848 alkotmányos forradalma – előzmények és kontextus* (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár. Jogi tanulmányok – 2016.) 242–252.

14 Digitóri: *Az 1848-as forradalom és az áprilisi törvények* https://digitori.blog.hu/2021/01/22/10_6_7_az_1848-as_forradalom_es_az_aprilisi_torvenyek

országgyűlése Pesten, a Vigadó épületében, ahol a köznemesi és polgári képviselők domináltak.

A polgári átalakulás hosszú távú következményei a települési struktúrákra is kihatottak. A földesúri irányítás megszűnése és a jobbágyszabadítás elősegítette a települési autonómia kialakulását, amely azonban csak a kiegyezés (1867) utáni évtizedekben teljesedett ki a modern közigazgatási rendszer kiépítésével. A gazdasági liberalizáció, a kapitalizmus térnyerése és az ipari fejlődés szintén nagy hatással volt a települések szerkezetére. Az új iparágak, vasúti csomópontok és közigazgatási központok a településfejlődés motorjaivá váltak. A kiegyezés utáni időszakban az állam jelentős szerepet vállalt a gazdaság fejlesztésében, különösen az infrastruktúra, például a vasúthálózat és a folyószabályozások terén. Budapest különösen kiemelt szerepet kapott: a Monarchia egyik központjává és a modernizáció egyik központi színterévé vált. A főváros a gazdasági, politikai és kulturális fejlődés központjává nőtte ki magát, miközben a vidéki települések fejlődése lassabb ütemben haladt. Az agrárkonjunktúra, amely a kiegyezést követő évtizedekben bontakozott ki, szintén fontos szerepet játszott. A mezőgazdasági termelés jelentős növekedése és a tőkés gazdálkodás elterjedése regionális különbségeket hozott létre a településfejlődésben. Az Alföldön a tanyavilág dinamikus növekedése figyelhető meg, míg más régiókban a városiasodás és az iparosodás vette át a főszerepet. Az 1910-es évekre Magyarország továbbra is döntően falusi ország maradt, a települések túlnyomó többsége apró- és kistelepülésekből állt. A városok aránya viszonylag alacsony volt, de a városi népesség száma növekedett, különösen Budapest kiemelkedésével, amely a századfordulóra az ország gazdasági, kulturális és politikai központjává vált. Ezzel szemben a falusi lakosság körében a földbirtokmegosztás egyenlőtlenségei és a lassú modernizáció komoly társadalmi és gazdasági problémákat eredményeztek.¹⁵

Az áprilisi törvények tehát forradalmi jelentőségűek voltak, a magyar társadalmi és politikai fejlődés alapjait rakták le. Bár a reformok végrehajtása számos hiányossággal küzdött, és a nemzetiségi kérdések, valamint az osztrák–magyar viszony rendezetlensége konfliktusokat szült, az áprilisi törvények szellemisége a későbbi korszakokban is meghatározó maradt. Hatásuk nemcsak a 19. században, hanem a dualizmus és az azt követő évtizedek során is érzékelhető volt, megerősítve a nemzeti szuverenitást és a polgári fejlődés eszményét.

15 DÖVÉNYI Zoltán: *A Kárpát-medence földrajza* (Budapest: Akadémiai 2016) <https://doi.org/10.1556/9789630598026>

4. A HABSBURG-HÁZ ÉS A MAGYAR FÜGGETLENSÉGI MOZGALOM KONFLIKTUSA

4.1. A konfliktus előzményei

A Habsburg-ház és Magyarország közötti konfliktus gyökerei a XIX. század közepének jelentős politikai és társadalmi átalakulásaira vezethetők vissza. Az 1848-as európai forradalmak hatására Magyarország is kinyilvánította saját nemzeti és politikai törekvéseit. Ezek közé tartozott az alkotmányos monarchia bevezetése, a nemzeti önrendelkezés megteremtése és a feudális rendszer felszámolása. Az 1848-as áprilisi törvények, amelyeket a pozsonyi országgyűlés fogadott el, szintén jelentős reformokat hoztak. Az új jogszabályok célja egy modern, alkotmányos állam létrehozása volt, amely a Habsburg Birodalmon belül, de széles körű autonómiával kívánt működni.¹⁶

A modernizáció és autonómia irányába mutató magyar törekvések azonban hamarosan konfliktusba kerültek a Habsburg Birodalom központosító politikájával. Az uralkodók, előbb V. Ferdinánd, majd I. Ferenc József számára a birodalom egységének megőrzése elsődleges cél volt, amelyet csak egy szigorúan centralizált közigazgatási rendszer révén tartottak megvalósíthatónak.

Az 1849 márciusában kiadott olmützi alkotmány (oktrojált alkotmány) volt az egyik legélesebb válaszlépés a Habsburgok részéről. Ez a dokumentum teljes mértékben megszüntette az 1848-as törvényekben biztosított jogokat, és Magyarországot az osztrák birodalmi struktúrába integrálta. Az olmützi alkotmány kimondta, hogy Magyarország többé nem rendelkezik önálló államisággal, és csupán egy tartományként kezelendő a birodalmon belül. Ez a döntés nemcsak politikai jogfosztást jelentett, hanem az ország történelmi autonómiájának teljes semmibevételét is. Az olmützi alkotmány hatására a magyar politikai vezetés egyértelművé tette, hogy a Habsburg-dinasztia és Magyarország között fennálló ellentéteket békés úton lehet rendezni. Az alkotmány kihirdetését követően Magyarországon az ellenállás egyre nőtt, ami végül az 1848–49-es szabadságharc kirobbanásához vezetett. Ez az eseménysor világosan mutatja, hogy a Habsburgok központosító politikája és Magyarország önrendelkezési törekvései között alapvető és áthidalhatatlan ellentét húzódott.¹⁷

Az események rávilágítanak arra, hogy az 1848-as törvények nemcsak a magyar reformkor eredményeit jelentették, hanem a birodalmon belüli nemzetiségi kérdések és a központosított államrendszer válságának egyik kulcsfontosságú aspektusát is. Az olmützi alkotmány nemcsak Magyarországon váltott ki ellenállást, hanem az egész birodalom területén fokozta a feszültségeket, hiszen az egyes nemzetiségek

16 LÉVAI Csaba: „Szempontok az amerikai (1776) és a magyar (1849). Függetlenségi Nyilatkozat összehasonlításához” *Századok*, 2020/3. 479–481.

17 LÉVAI, 16. lj.

hasonló autonómiaigényeket fogalmaztak meg. Ez a helyzet megmutatta a Habsburg Birodalom belső szerkezeti problémáit, amelyek a birodalom későbbi válságaihoz is hozzájárultak.

4.2. A szabadságharc és a trónfosztás

Az 1848–49-es szabadságharc és az 1849. április 14-én kimondott trónfosztás a magyar történelem egyik legjelentősebb eseménye, amely Magyarország függetlenségi törekvéseinek csúcspontját jelentette. Az események során Magyarország az alkotmányos jogok és nemzeti szuverenitás védelméért vívott küzdelmet, amelynek egyik legfontosabb politikai lépése volt a Habsburg-ház eltávolítása az ország uralkodói pozíciójából.

Az 1848-as forradalom után Magyarország jelentős lépéseket tett az alkotmányos monarchia megteremtése érdekében, de a Habsburg Birodalom centralizációs politikája, különösen az olmützi alkotmány kihirdetése, a magyar politikai vezetést a teljes függetlenség kinyilvánításának irányába terelte. Az olmützi alkotmány felszámolta az 1848-as áprilisi törvények által biztosított autonómiát, és Magyarországot teljes mértékben beolvasztotta a Habsburg Birodalom struktúrájába. Ez a döntés nemcsak a magyar politikai elit, hanem a szélesebb közvélemény számára is egyértelművé tette, hogy békés megegyezésre nincs lehetőség. 1849 elején a magyar kormány, Kossuth Lajos vezetésével, világossá tette, hogy a Habsburgokkal való együttműködés ellehetetlenült. A Habsburg-házat árulással vádolták, különös tekintettel az orosz katonai segítségkérésre, amelyet a magyar szabadságharc leverése érdekében kezdeményeztek. A Habsburg-dinasztia által hozott intézkedések – az olmützi alkotmány, a fegyveres beavatkozás és a magyar területi integritás megsértése – nyilvánvalóvá tették, hogy a dinasztia nemcsak alkalmatlan Magyarország vezetésére, hanem aktívan ellenséges is az ország érdekeivel szemben.¹⁸

Az 1849. április 14-én Debrecenben kimondott trónfosztás az 1848–49-es magyar szabadságharc egyik legjelentősebb politikai eseménye volt, amely a Habsburg–Lotaringiai-ház uralkodói jogainak teljes és végleges megszüntetését jelentette Magyarországon. Az eseményre a debreceni Nagytemplomban került sor, ahol a magyar országgyűlés nyílt ülésen, nagy tömeg jelenlétében fogadta el a határozatot, amely Magyarország teljes szuverenitását deklarálta. A trónfosztás alapja a Habsburg-dinasztia magyar nemzet elleni árulásainak és hitszegéseinek sorozata volt, ideértve a fegyveres beavatkozást, a nemzeti terület integritásának megsértését és az olmützi oktrojált alkotmány bevezetését, amely gyakorlatilag felszámolta Magyarország autonómiáját.¹⁹

18 LÉVAI, 16. lj. 477–480.

19 TARJÁN M. Tamás: *Debrecenben kimondják a Habsburg-Lotharingiai-ház trónfosztását*. <https://rubicon.hu/kalendarium/1849-aprilis-14-debrecenben-kimondjak-a-habsburg->

A Függetlenségi Nyilatkozat, amelyet a trónfosztás után öt nappal hirdettek ki hivatalosan, nemcsak a Habsburg-ház eltávolítását deklarálta, hanem Magyarország teljes szuverenitását is kinyilvánította.²⁰ Az indoklás szerint a Habsburgok tevékenysége, különösen az ország katonai megszállása és a magyar alkotmányos jogok semmibevétele, szükségessé tette a radikális lépést.²¹ A Nyilatkozat azonban az államforma kérdését nyitva hagyta, mivel a szabadságharc vezetői úgy vélték, hogy ennek végleges rendezése csak a háborús győzelem után lehetséges. Kossuth Lajos személyes karizmája és politikai vezetői képességei kulcsszerepet játszottak a trónfosztás elfogadtatásában. Az országgyűlésben és a közvélemény előtt is napokon keresztül érvelt amellett, hogy a Habsburg-dinasztia eltávolítása nélkül Magyarország függetlensége és szabadsága nem garantálható.²²

A trónfosztás bár erős szimbolikus lépés volt, megosztotta az ország politikai és katonai vezetését. Görgei Artúr és más katonai vezetők ellenezték a radikális lépést, mert úgy vélték, hogy az diplomáciailag kockázatos és meggondolatlan.²³ A nagyhatalmak – különösen Franciaország és Nagy-Britannia – nem támogatták a magyar függetlenséget, és inkább az osztrák birodalom egységének fenntartásában voltak érdekeltek.²⁴

A trónfosztás és a szabadságharc végül katonai vereséggel zárult, de szimbolikus jelentősége túlélte a bukást. Az események a magyar nemzeti identitás és a függetlenségi törekvések egyik legmeghatározóbb elemévé váltak, amely később is inspirációt jelentett a magyar politikai mozgalmak számára.

4.3. Nemzetközi reakciók és a konfliktus következményei

Az 1848–49-es szabadságharc nemzetközi reakciói és annak következményei a kor-szak európai hatalmi viszonyainak tükrében vizsgálhatók, amelyek jelentős hatással voltak a magyar függetlenségi törekvések sorsára. A magyar szabadságharc kezdetben kedvező politikai és társadalmi reformokat eredményezett, azonban az osztrák kormány és az Orosz Birodalom közötti katonai együttműködés végül eldöntötte a küzdelem kimenetelét.

lotharingiai-haztrónfosztasat

20 ARANY, 2013.

21 TARJÁN, 19. lőj.

22 „Trónfosztás és függetlenség” *Múlt-kor*, 2004. április 14. https://mult-kor.hu/cikk.php?id=923&utm_source=chatgpt.com

23 „Igaztalanul bélyegezték árulónak a szabadságharc fővezérét, Görgei Artúrt” *Múlt-kor*, 2022. január 30. https://mult-kor.hu/igaztalanul-belyegeztek-arulonak-a-szabadsag-harc-fovezeret-gorgei-arturt-20220130?utm_source=chatgpt.com

24 „Trónfosztás és függetlenség” *Múlt-kor*, 2004. április 14. https://mult-kor.hu/cikk.php?id=923&utm_source=chatgpt.com

A magyar Függetlenségi Nyilatkozat kinyilvánítása után Magyarország arra számított, hogy az európai nagyhatalmak, különösen Nagy-Britannia és Franciaország, támogatják majd törekvéseiket. Azonban az európai diplomácia jellemzője ebben az időszakban a konzervatív status quo fenntartása volt, amely az osztrák birodalom egységét és stabilitását részesítette előnyben. A nagyhatalmak attól tartottak, hogy Magyarország függetlenségének támogatása dominóhatást indíthat el Európa más nemzetiségi mozgalmai között, ami veszélyeztethette volna az addig fennálló rendet.

Nagy-Britannia a szabadságharcot elvben szimpatizáló, de gyakorlati támogatást nem nyújtó politikát folytatott. A brit közvélemény és a liberális politikai körök szimpatizáltak a magyar függetlenségi törekvésekkel, azonban a brit kormány tartózkodott a beavatkozástól, mivel nem kívánt konfliktust vállalni az európai hatalmi egyensúly védelmében.²⁵ Franciaország, amely szintén forradalmi mozgalmakkal volt elfoglalva, nem tudott aktívan fellépni Magyarország mellett. Bár a francia közvélemény támogatása kifejezett volt, a második francia köztársaság külpolitikája a belső problémák és a stabilitás megőrzésére korlátozódott.²⁶ Poroszország, mint a német egység vezető aspiránsa, szintén tartózkodott a magyar ügy támogatásától. A Habsburg Birodalommal való együttműködés fontossága a magyar szabadságharc ellen fordította a porosz politikát.²⁷

Az osztrák kormány 1849-ben, felismerve, hogy a magyar szabadságharc levezésére egyedül nem képes, a Habsburg Birodalom fennmaradása érdekében Oroszországhoz fordult segítségért. Ferenc József fiatal uralkodóként elszántan törekedett a magyarországi felkelés elfojtására, azonban az osztrák haderő sorozatos vereségei és az ország belső gyengeségei miatt az orosz beavatkozás döntő fontosságúvá vált. I. Miklós cár közel 200 ezer katonát mozgósított a magyar honvédség ellen, ami Európa akkori legjelentősebb katonai intervenciójának számított. Az orosz erők júniusban lépték át a magyar határt, és a kétfrontos háború kilátástalanná tette a szabadságharc folytatását.²⁸

Az orosz beavatkozás nem csupán a Habsburg-dinasztia túlélését biztosította, hanem az európai konzervatív nagyhatalmi együttműködés szimbóluma is lett. I. Miklós cár az európai forradalmi hullámot, így a magyar szabadságharcot is a monarchikus rend elleni általános veszélyként értékelte, és fellépése egyértelmű üzenetet küldött: a fennálló rend bármilyen felforgatására gyors és határozott válasz érkezik. A cár támogatása nemcsak a Habsburg Birodalmat mentette meg egy

25 GERGELY András: *Magyarország története a 19. században* (Budapest: Osiris 2005) 320–322.

26 SPIRA György: *A negyvennyolcas nemzedék nyomában* (Budapest: Magvető, 1973) 228.

27 DEÁK István: *A törvényes forradalom. Kossuth Lajos és a magyarok 1848–49-ben* (Budapest: Gondolat, 1983) 150–153.

28 DEÁK, 240–245.

belső összeomlástól, hanem hozzájárult az európai forradalmi hullám elfojtásához is, megerősítve a Szent Szövetség szellemiségét.²⁹

A világsi fegyverletétel, amely a Görgei Artúr vezette magyar honvédség kapitulációját jelentette, szimbolikusan lezárta a szabadságharcot. A katonai vereség után Magyarország ismét az osztrák hatalom ellenőrzése alá került, és az országra az abszolutizmus korszaka következett.³⁰

Az 1848–49-es szabadságharc leverését követően Magyarország az osztrák abszolutizmus közvetlen irányítása alá került, amelyet Alexander Bach vezetésével centralizált közigazgatási rendszer működtetett. Az osztrák kormányzat megpróbálta elnyomni a magyar nemzeti mozgalmat, és helyreállítani a Habsburg Birodalom egységét. A Bach-rendszer szigorú intézkedésekkel igyekezett felszámolni a magyar politikai ellenállást, miközben a magyar társadalom jelentős része a passzív rezisztencia stratégiáját választotta.³¹

A magyar szabadságharc tragikus végkimenetele ellenére az 1849-es események hosszú távú hatásai jelentősek voltak, hiszen a nemzeti öntudat és a függetlenségi törekvések a későbbi magyar történelem egyik legmeghatározóbb narratívájává váltak. A trónfosztás aktuusa szimbolikus és politikai értelemben is meghatározó lépés volt, amely a modern magyar államiság eszmei alapjainak egyik fontos építőkövévé vált.³²

Összességében az 1849-es trónfosztás a magyar szabadságharc csúcspontjának tekinthető, amely politikai értelemben lezárta a Magyarország és a Habsburgok közötti alkotmányos kompromisszum lehetőségét, és végérvényesen a függetlenségi célok felé terelte a szabadságharcot. Bár a döntés nem érte el az ahhoz fűzött diplomáciai reményeket, erős szimbolikus alapot adott Magyarország későbbi nemzetközi szerepléséhez és a függetlenségért folytatott küzdelmek történelmi legitimálásához.

5. A FÜGGETLENSÉGI NYILATKOZAT ALKOTMÁNYTÖRTÉNETI SZEREPE

Az 1849. április 14-i képviselőházi ülés, amelyen Kossuth Lajos a Függetlenségi Nyilatkozatot kimondta, jelentős alkotmánytörténeti fordulópontra volt. A Nyilatkozat hivatalosan megszüntette Magyarország alárendeltségét az Osztrák Császárságnak, és az országot szuverén európai államként definiálta. E döntés nemcsak az állami identitás kifejeződése volt, hanem egyben jelképe is annak, hogy a magyar alkotmá-

29 GERGELY, 2005, 325–330.

30 Wikipédia: Világsi fegyverletétel. https://hu.wikipedia.org/wiki/Vil%C3%A1gosi_fegyverlet%C3%A9tel

31 Wikipédia: Bach-korszak. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Bach-korszak>

32 Alan John Percivale TAYLOR: *The Habsburg Monarchy, 1809–1918. A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary* (Chicago: University of Chicago Press 1976) 153–159.

nyos rend a nemzeti szuverenitás és az önrendelkezés jogán alapszik. A Nyilatkozat a magyar közjogi fejlődés egyik legfontosabb dokumentuma, amely megerősítette az ország alkotmányos szuverenitását és függetlenségi törekvéseit.

A Függetlenségi Nyilatkozat alkotmánytörténeti jelentősége kiemelkedő, mivel ez az első olyan dokumentum, amely Magyarország függetlenségét hivatalosan deklarálta, és a Habsburg–Lotaringiai-ház trónfosztását kimondva új alapokra kívánta helyezni az ország politikai és jogi berendezkedését. A Nyilatkozatban foglaltak ugyan a szabadságharc katonai veresége miatt nem válhattak azonnal hatályossá, mégis maradandó hatással voltak Magyarország politikai gondolkodására, valamint a nemzeti szuverenitás és az állami önrendelkezés eszméjére.³³

Az alkotmányjogi szempontból legjelentősebb elem a *szuverenitás deklarációja*, amely kimondta, hogy Magyarország független és önálló európai államként kívánja meghatározni helyét a nemzetközi rendben, továbbá azt is rögzítette, hogy a Habsburg-ház jogaitól megfosztva a nemzet szabadon rendelkezik saját politikai jövőjéről. Ez a lépés a dinasztikus kötöttségeken túllépve új lehetőséget nyitott az államforma megújítására, ugyanakkor a köztársasági és monarchikus tradíciók közötti átmeneti egyensúlyt Kossuth Lajos kormányzó-elnökké választásával kívánta biztosítani.³⁴

A Nyilatkozat nem csupán politikai deklarációként értelmezhető, hanem *jogi érvrendszere* révén is kiemelkedő jelentőségű. A dokumentum részletesen kifejtette a Habsburg-ház trónfosztásának jogi alapját, hivatkozva az alkotmányos visszaélésekre, a nemzeti jogok megsértésére és a fegyveres beavatkozások által elkövetett törvénytelenésekre. Ezzel a Függetlenségi Nyilatkozat egyértelműen az önvédelem jogára építve kísérelte meg a magyar államiság folytatólágosságát fenntartani, és jogalapot teremteni a nemzetközi elismerés számára.

Bár a *dokumentum végrehajthatósága* a szabadságharc katonai és diplomáciai helyzete miatt korlátozott volt, hatása hosszú távon megmutatkozott. A Nyilatkozat által deklarált függetlenségi elvek a magyar politikai gondolkodás sarokkövévé váltak, és szimbolikus hivatkozási pontként szolgáltak a későbbi függetlenségi törekvések számára. Az áprilisi törvények által biztosított jogi alapokkal összhangban a Nyilatkozat kifejezésre juttatta azt az alkotmányos reformszándékot, amely a feudális kötöttségek felszámolását követően a modern nemzetállami keretek megteremtésére irányult.³⁵

A Nyilatkozat jogi jelentősége mellett kiemelendő annak *politikai és társadalmi üzenete*, amely a nemzeti önállóság eszméjét erősítette, ugyanakkor megosztotta a kortárs politikai és katonai vezetést. A trónfosztás radikális lépése sokak számá-

33 ARANY Krisztina: *A Függetlenségi Nyilatkozat* (Budapest: Magyar Nemzeti Levéltár 2013). https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/a_fuggetlensegi_nyilatkozat?utm_source=chatgpt.com

34 Magyar iskola: *A magyar Függetlenségi nyilatkozat*. <https://www.magyar-iskola.sk/2022/10/a-magyar-fuggetlensegi-nyilatkozat/>

35 KÓNYI, 3. lj. 323–331.

ra túlzottan kockázatosnak tűnt, mivel a nemzetközi nagyhatalmak – különösen Nagy-Britannia, Franciaország és Oroszország – érdekei a Habsburg Birodalom fenntartása mellett szóltak. E tényezők miatt a Nyilatkozat bár nemzetközi jogi elismerést nem váltott ki, mégis megalapozta a magyar nemzeti önrendelkezés eszméjét és későbbi politikai célkitűzéseit.

Alkotmánytörténeti szempontból a *Függetlenségi Nyilatkozat jelentősége* abban rejlik, hogy a nemzeti függetlenség melletti kiállást összekapcsolta az államszervezet átalakításának igényével, valamint kijelölte a szuverenitás megvalósításának jogi és politikai kereteit. Ez a dokumentum a magyar államiság történetében először tett kísérletet arra, hogy a nemzeti függetlenség elvét az európai politikai rendbe illessze, és egyúttal mintául szolgáljon más szabadságmozgalmak számára. A Nyilatkozat azáltal, hogy a szuverenitás és az alkotmányosság elvét helyezte középpontba, a modern magyar állam identitásának meghatározó dokumentumává vált.³⁶

5.1. A magyar állami szuverenitás deklarációja

A Függetlenségi Nyilatkozat a magyar állami szuverenitás meghatározó alapja, amely Magyarországot az önálló európai államok sorába helyezte. A Nyilatkozat egyértelműen kijelentette, hogy Magyarország saját természetes jogai alapján szuverén állam, amelynek területi egysége oszthatatlan és sérthetetlen. Ez a megfogalmazás nemcsak az ország belső egységére és integritására helyezte a hangsúlyt, hanem deklarálta, hogy Magyarország nem lehet sem osztrák tartomány, sem a Habsburg Birodalom jogi, politikai vagy gazdasági alárendeltje.

A Nyilatkozat a szuverenitást nem pusztán deklaratív módon hirdette ki, hanem érvrendszerében hangsúlyozta az alkotmányosság és a nemzeti jogfolytonosság elveit. Jogi alapját az 1848-as áprilisi törvények képezték, amelyek már korábban rögzítették Magyarország állami önállóságának jogi kereteit, bár ezeket a Habsburg Birodalom alkotmányjogi keretei akkor még formálisan korlátozták. A Nyilatkozat azonban túllépett ezeken a kereteken, és kimondta, hogy Magyarország független államként nem ismerheti el többé a Habsburg–Lotaringiai-ház uralkodói jogait. Ez a lépés egyértelmű szakítást jelentett az addigi dinasztikus politikai renddel, és alapvetően az önrendelkezés modern eszméjére épült.³⁷

A Nyilatkozat tehát egy új politikai paradigmát vezetett be: az állami szuverenitást immár nem a dinasztikus jogok, hanem a nemzet jogai határozták meg. Ezzel Magyarország a 19. századi európai szabadságmozgalmak központi követelése-

36 A Függetlenségi Nyilatkozat szövege és annak részletes elemzése megtalálható *Kossuth Lajos összes munkáinak* XIV. kötetében, különösen az 529. dokumentumban, amely Debrecenben, 1849. április 14–19. között keletkezett.

37 MÓD Aladár – BARTA István – EMBER Győző – I. TÓTH Zoltán – SPIRA György: *Kossuth Lajos összes munkái*. XIV. kötet, 529. dokumentum (Budapest: Akadémiai, 1953) 234–245.

séhez csatlakozott, amely a nemzetek jogát a saját sorsukról való döntéshez alapvető értéknek tekintette. A Függetlenségi Nyilatkozat politikai szándéka nem csupán a Habsburg Birodalom keretei közötti önállóság megvalósítása volt, hanem annak demonstrálása is, hogy Magyarország képes önálló államként helytállni az európai hatalmi struktúrákban. Bár az európai nagyhatalmak nem ismerték el a Függetlenségi Nyilatkozatot, annak szimbolikus értéke messze túlmutatott a szabadságharc korlátain.

5.2. A Habsburg–Lotaringiai-ház trónfosztása

A Nyilatkozat egyik legfontosabb eleme a Habsburg–Lotaringiai-ház trónfosztásának kimondása, amely a magyar történelemben példátlan lépésként nemcsak politikai, hanem jogi-alkotmányos fordulatot is jelentett. A Nyilatkozat indoklása szerint a dinasztia a magyar nemzet ellen elkövetett hitszegésével, törvénysértésével és az ország önállóságának megsemmisítésére irányuló kísérleteivel elvesztette jogát a magyar trónra. Ez a döntés a dinasztikus alapokon nyugvó magyar államiság évszázados rendjét kérdőjelezte meg, és gyakorlatilag felszámolta a Pragmatica Sanctióra épülő közjogi kereteket.³⁸

Az aktus jogi és politikai jelentősége túlmutatott a szabadságharc közvetlen céljain, mivel egyértelmű szakítást jelentett a Habsburg Birodalom és Magyarország között. A trónfosztás kimondásával a magyar politikai vezetés világossá tette, hogy az államhatalom forrását nem a dinasztikus jogokban, hanem a nemzeti szuverenitásban látja. Ezzel Magyarország gyakorlatilag egy új politikai rend alapjait rakta le, amely a modern nemzetállamok önállósági elveire épült. Az érvelés középpontjában a nemzet jogainak elsőbbsége állt, amely a Pragmatica Sanctio által biztosított, a közös uralkodó személyén alapuló uniót egyszer és mindenkorra érvénytelenítette. A Függetlenségi Nyilatkozat világosan kijelentette, hogy a Habsburg-ház trónfosztása nem csupán egy uralkodócsalád eltávolítását, hanem az osztrák birodalmi keretek végleges elutasítását jelenti. Ezért a trónfosztás alkotmányos jelentősége abban állt, hogy új jogalapot teremtett a magyar állam önálló státuszához, megszüntetve a dinasztikus kötöttségeket.³⁹

Politikailag a trónfosztás a magyar szabadságharc legfontosabb üzenetét hordozta: Magyarország nem hajlandó tovább elismerni a Habsburgok uralmát, és az ország jövőjéről kizárólag a magyar nemzet dönthet. Ez az alkotmányos lépés megnyitotta az utat a köztársasági vagy más nem dinasztikus államformák felé.

38 BARTA István: „Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén” in: MÓD Aladár – BARTA István – EMBER Győző – I. TÓTH Zoltán – SPIRA György: „Kossuth Lajos összes munkái”. XIV. kötet, 529. dokumentum (Budapest: Akadémiai, 1953) 895–912.

39 GRACZA György: *Az 1848-49-iki magyar szabadságharc története*. IV. kötet (Budapest: Lampel Róbert, Wodianer F. és Fiai, 1894–1898) 215–224.

5.3. Az államforma kérdése

A Nyilatkozat egyik különösen figyelemreméltó aspektusa, hogy miközben ki-mondta Magyarország függetlenségét, nem döntött véglegesen az államforma kérdéséről. Ez a tartózkodás abból fakadt, hogy a magyar politikai vezetés elsősorban a szabadságharc katonai győzelmére összpontosított, az államforma megválasztását pedig az ideiglenes győzelem utáni időszak feladatának tekintette. Ennek a döntésnek a hátterében az állt, hogy a nemzeti egység fenntartásához elengedhetetlen volt elkerülni a belső politikai konfliktusokat, amelyeket egy végleges államforma meghatározása kiválthatott volna.

A Nyilatkozat által bevezetett kormányzó-elnöki rendszer egyértelműen átmeneti berendezkedésként szolgált. Kossuth Lajos megválasztása kormányzó-elnökké szimbolikus és gyakorlati jelentőséggel is bírt, hiszen az új államhatalmi struktúrában egyesítette a végrehajtó és részben a törvényhozó hatalom kulcspozícióit. Ez a megoldás egyszerre utalt a monarchikus hagyományokra – mivel a kormányzó cím bizonyos értelemben a király helyettesítésére is utalhatott –, valamint a köztársasági elvekre, amelyek szerint a hatalom forrása a nemzet akarataiban gyökerezik. Ezzel Magyarország olyan köztes állapotba került, amelyben a monarchikus múlt és a modern nemzetállami törekvések egyszerre jelentek meg. A Nyilatkozat ezzel a lépéssel nem csupán elkerülte az államformavita közvetlen kihívásait, hanem megőrizte a lehetőséget arra, hogy a szabadságharc győzelme után a nemzet maga döntsön arról, hogy a monarchikus hagyományokat követi-e, vagy egy új, köztársasági államforma mellett teszi le a voksát. Ez a bizonytalan, de rugalmas álláspont különösen fontos volt abban a geopolitikai helyzetben, amelyben a magyar vezetés potenciális nemzetközi támogatást keresett – akár monarchikus, akár köztársasági államformát választva.⁴⁰

Az államforma kérdésének elhalasztásával a Nyilatkozat alkotmánytörténeti szempontból is jelentős precedenst teremtett, hiszen megmutatta, hogy egy állam önrendelkezési jogának kinyilvánítása és egy új politikai rend kialakítása során a belső kohézió és a stratégiai rugalmasság prioritást élvezhet a végleges döntések felett.

6. ZÁRÓ GONDOLATOK

Az 1849-es Függetlenségi Nyilatkozat kiadása nem csupán egy történeti esemény, hanem egy olyan alkotmánytörténeti mérföldkő, amely mélyen beágyazódik a magyar nemzet sorsfordító küzdelmeinek sorába, és szimbolikus jelentőségén túlmutató politikai és jogi üzenetet hordoz. A Nyilatkozat születése az 1848–49-es forradalom és szabadságharc eszméinek csúcspontja volt, amely nemcsak Magyar-

40 GRACZA, 26. lj. 230–240.

ország politikai függetlenségének deklarációját jelentette, hanem az alkotmányos szuverenitás iránti elkötelezettséget is, amely az egész nemzet számára új perspektívát kínált.

E döntés mögött évszázados küzdelmek és a reformkori politikai-gazdasági átalakulás törekvései húzódtak meg, amelyeket a Habsburg-dinasztia centralizációs politikája és a birodalmi egység erőltetése folyamatosan akadályozott. A magyar nemzet azonban a politikai kompromisszumok mellett is mindig kitartott történeti alkotmányosságának alapelvei és a nemzeti önrendelkezés joga mellett. Az 1849-es Nyilatkozat, amely kimondta a Habsburg-ház trónfosztását és Magyarország önállóságát, ennek a küzdelemnek az egyik legfontosabb jogi megnyilvánulása volt, amely megerősítette, hogy a magyar politikai közösség képes önállóan dönteni sorsáról és jövőjéről.

Bár a szabadságharc bukása után a Függetlenségi Nyilatkozat gyakorlati hatása megszűnt, annak szellemisége és politikai tanulságai tovább éltek a magyar közjogi gondolkodásban. Az 1867-es kiegyezés, amely részben a Nyilatkozatban megfogalmazott szuverenitási törekvések kompromisszumos megvalósítását jelentette, bebizonyította, hogy az 1848–49-es eszmék nem voltak hiábavalók, hanem hosszú távon a modern magyar államiság sarokkövévé váltak. A Nyilatkozat alapvetései, mint a nemzeti önrendelkezés, a jogállamiság és a szuverenitás tisztelete, későbbi alkotmányos rendszereinkben is visszaköszöttek.

Az 1849-es Függetlenségi Nyilatkozat történeti jelentőségét nem csupán a magyar alkotmányfejlődés szempontjából értékelhetjük, hanem a nemzeti önazonosság szimbolikus pilléréként is, amely generációkon keresztül inspirálta a magyar politikai és társadalmi törekvéseket. A Nyilatkozat annak bizonyítéka, hogy egy nemzet akkor is megőrizheti identitását és szuverenitás iránti vágyát, ha geopolitikai környezete és belső nehézségei azt látszólag ellehetetlenítik.

A Függetlenségi Nyilatkozat 175. évfordulóján érdemes emlékeznünk arra, hogy a nemzetek szabadsága és jogai nem csupán megalkotandó jogszabályok vagy ki nyilvánítandó elvek, hanem folyamatos küzdelem és elkötelezettség kérdései. Ez az eszme, amely a Nyilatkozatban fogalmazódott meg, ma is arra tanít, hogy a nemzeti önrendelkezés és a jogállamiság védelme minden korban a jövő iránti felelősségünk alapja marad.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- „Igaztalanul bélyegezték árulónak a szabadságharc fővezérét, Görgei Artúrt” *Múlt-kor*, 2022. január 30. https://mult-kor.hu/igaztalanul-belyegeztek-arulonak-a-szabadsagharc-fovezeret-gorgei-arturt-20220130?utm_source=chatgpt.com
- „Trónfosztás és függetlenség” *Múlt-kor*, 2004. április 14. https://mult-kor.hu/cikk.php?id=923&utm_source=chatgpt.com
- ARANY Krisztina: A Függetlenségi Nyilatkozat (Budapest: Magyar Nemzeti Levéltár 2013)
- BARTA István: „Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén” in: MÓD Aladár – BARTA István – EMBER Győző – I. TÓTH Zoltán – SPIRA György: *Kossuth Lajos összes munkái*. XIV. kötet, 529. dokumentum (Budapest: Akadémiai, 1953)
- DEÁK István: *A törvényes forradalom. Kossuth Lajos és a magyarok 1848–49-ben* (Budapest: Gondolat 1983)
- DEÁK István: *A törvényes forradalom. Kossuth Lajos és a magyarok 1848–49-ben*. (Budapest: Gondolat, 1983)
- Digitóri: *Az 1848-as forradalom és az áprilisi törvények* https://digitori.blog.hu/2021/01/22/10_6_7_az_1848-as_forradalom_es_az_aprilisi_torvenyek
- DÖVÉNYI Zoltán: *A Kárpát-medence földrajza* (Budapest: Akadémiai Kiadó 2016) <https://doi.org/10.1556/9789630598026>
- DR. GÁL Zoltán, az Országgyűlés elnöke / Az Országgyűlés elnökének ünnepi beszéde / Országgyűlési napló – 1998. évi tavaszi ülészak. 1998. március 15. (345. szám). 1369.
- DR. IFJ. LOMNÍCI Zoltán: *Az 1848-as áprilisi törvények letették a modern alkotmányosság sarokköveit* https://alaptorvenyblog.hu/az_1848_as_aprilisi_torvenyek LETETTEK_A_MODERN_ALKOTMANYOSSAG_SAROKKOVEIT.HTML
- GERGELY András: *Magyarország története a 19. században* (Budapest: Osiris 2005)
- GRACZA György: *Az 1848-49-iki magyar szabadságharc története*. I. és IV. kötet
- HERMANN Róbert: „Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc a magyar történetírásban” *Aetas* 1999/1–2.
- KÉPESSY Imre: *1848 alkotmányos forradalma – előzmények és kontextus* (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, Jogi tanulmányok – 2016)

- KÓNYI Manó: *Deák beszédei 1866–1867 – Deák Ferencz beszédei*. 4. kötet. *Deák az alkotmány visszaállításáról* (Budapest, Franklin-Társulat, 1903)
- LÉVAI Csaba: „Szempontok az amerikai (1776) és a magyar (1849). Függetlenségi Nyilatkozat összehasonlításához” *Századok*, 2020/3.
- Magyar iskola: *A magyar Függetlenségi nyilatkozat* <https://www.magyar-iskola.sk/2022/10/a-magyar-fuggetlensegi-nyilatkozat/>
- MÓD Aladár –BARTA István – EMBER Győző – I. TÓTH Zoltán – SPIRA György: *Kossuth Lajos összes munkái*. XIV. kötet, 529. dokumentum. (Budapest: Akadémiai, 1953)
- SPIRA György: *A negyvennyolcas nemzedék nyomában* (Budapest: Magvető, 1973)
- Alan John Percivale TAYLOR: *The Habsburg Monarchy, 1809-1918. A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary* (University of Chicago Press 1976) 153–159.
- TARJÁN M. Tamás: *Debrecenben kimondják a Habsburg-Lotharingiai-ház trónfosztását* <https://rubicon.hu/kalendarium/1849-aprilis-14-debrecenben-kimondjak-a-habsburg-lotharingiai-haztronfosztasat>
- Wikipédia: Bach-korszak. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Bach-korszak>
- Wikipédia: Világosi fegyverletétel. https://hu.wikipedia.org/wiki/Vil%C3%A1gosi_fegyverlet%C3%A9tel